

Veiksmožodžio morfosintaksė baltų kalbose
Verba morfosintakse baltu valodās
Verbal morphosyntax in the Baltic languages

ANITA BUTĀNE

LU Latviešu valodas institūts
anita.butane@inbox.lv

Jēdziena ‘verbs’ un tā apakšjēdzienu apzīmējumi 19. gs. un vēlākos latviešu valodas gramatiskās sistēmas aprakstos

Kā zināms, līdz pat 19. gadsimta vidum galvenā loma latviešu valodas izpētē un aprakstīšanā bija vācu tautības mācītājiem, kuri pirmos latviešu valodas gramatiskās sistēmas aprakstus savām vajadzībām veidoja latīņu un vācu valodā. Attiecīgi arī tajos lietotā valodniecības terminoloģija bija latīņu un vācu valodā, un līdz vienotai valodniecības terminoloģijai latviešu valodā vēl bija ejams tāls ceļš.

Sākotnēji vienu un to pašu jēdzienu apzīmēšanai parasti tika izmantoti dažādi nosaukumi, un to skaidri rāda vārdšķiru apraksti: līdzīgi kā, piemēram, lietvārdi tika saukti arī par “lietu vārdiem”, “galvasvārdiem”, “būtības vārdiem” un substantīviem, saikļi – par “siešanas vārdiem”, “sējējiem”, “biedrotājiem” un konjunkcijām, arī darbības vārdi paralēli tika dēvēti par “laika/laiku vārdiem”, “darīšanas vārdiem” un verbiem. Variēšanās bija vērojama arī apakšterminu līmenī, piemēram, verba īstenības izteiksme saukta arī par “noteiktņi” un indikatīvu.

Terminu dažādība mazinājās, sākot ar 20. gadsimta sākumu – pēc tam, kad skolotājs Pēteris Abuls 1901. gadā nolasīja referātu par latviešu valodas mācību grāmatās lietotajiem terminiem. Būtiski, ka valodniecības terminu unificēšanā piedalījās arī akadēmiski izglītotie latviešu valodnieki Jānis Endzelīns un Kārlis Mīlenbahs, kuri publicēja gan skolu mācību grāmatas, gan zinātniskus rakstus, un tādējādi tika saskaņoti gan dažādos izglītības līmeņos, gan zinātnē lietojamie termini.

Terminu pāris *verbs* un *darbības vārds*, kas attiecīgā jēdziena apzīmēšanai tiek lietoti mūsdienās, apliecina 19. gadsimta gramatikās iedibināto tradīciju daudzos gadījumos paralēli lietot gan latviskas cilmes, gan aizgūto terminu.

DENS DIMIŅŠ

University of Iceland
ded2@hi.is, ddeens@gmail.com

On some empty categories in Icelandic and Latvian (*PRO* and *pro*)

There is a variety of empty categories in all languages, owing to the principle of the economy of language resources. They are “intrinsically determined.” (Poole 2002:219) Empty categories, such as *PRO* and *pro*, can have anaphoric and pronominal features. *PRO* (stands for ‘pronominal’) or *big PRO* is an “unpronounced subject of infinitivals” (Poole 2002:84) or “nonlexical infinitival subject” (Halldór Ármann Sigurðsson 1992:179). There is also a “null pronominal element which is usually referred to as ‘little *pro*’” (Poole 2002:212). In the standard theory, e.g., by Chomsky and Rizzi, *pro* is governed, whereas *PRO* is not. According to Halldór Ármann Sigurðsson, this distinction does not work in Icelandic because there is evidence that *PRO* is both case-marked and governed (1990:37). He even argued that *PRO* is essentially the same phenomenon as *pro* (1992:179). Besides, both *pro* and *PRO* may be referential and arbitrary.

The occurrence and distribution of the empty categories is language-specific.

Two Indo-European languages have been selected for comparison, one Germanic (Icelandic) and the other Balto-Slavic (Latvian). The paper underscores the structural similarity between the two languages. However, despite the overlaps, there also are significant differences.

There are two types of *PRO* constructions – referential or controlled, uncontrolled or arbitrary. The null subjects in Latvia have been examined by Ciematniece-Vogina (Ciematniece 2015, Vogina 2012). In Icelandic, there is an extensive overview by Halldór Ármann Sigurðsson and Höskuldur Práinsson.

The case assignment of the *PRO* constructions depends on the structure of the phrase and its verb (before or, in some instances, following the *PRO*). The assignation of the complement structure solely depends on the semantic environment.

As concerns the uncontrolled or arbitrary *PRO*, the subject, once explicit, receives the dative case in both languages. Impersonal phrases with the verb *to be* in the infinitive (of the type ‘it is good to be x’) take the nominative or the dative complements in Icelandic but only the dative in Latvian. The masculine form is used by default in both languages.

As to the little *pro* construction, Halldór Ármann Sigurðsson singles out four main types of constructions that include little *pro*. Unless otherwise indicated, the same constructions also exist in Latvian. Little *pro* typically occur with 1) the impersonal weather constructions (but not limited to weather verbs only); 2) the impersonal passive constructions (an alternative construction in Latvian but not in Icelandic is one expressing a generalized action by using the (singular or plural) 3rd person form with the subject null-form. Functionally and semantically this usage is parallel to that of the passive voice); 3) the existential/presentative construction (the E/P construction) that includes sentences with a null-subject and a logical (implied) subject; and 4) the extraposition construction. Halldór Ármann Sigurðsson also singles out three more types of less well known null-subject constructions. Among them there is the impersonal present participle construction that does not exist in Latvian.

In conclusion, both languages share similarities in relation to *PRO* and *pro*. The main differences lie in the phrase structure (Icelandic is V2 language but Latvian is not) and the case governance, for instance, the comple-

ment agreement in impersonal phrases. There also discrepancies in case government (attribution) with infinitivals. Finally, there is no expletive pronoun (dummy subject) in Latvian. The traditional argument that rich inflection tends to lead to an increased *pro-dropness* and proliferation of empty categories does not help us explain the differences in the possibility of having non-overt expletive elements in both initial and non-initial position, across tenses and voices (in the passive or active) in Latvian and Icelandic.

References

- Cepītis L., Rozenbergs J., Valdmanis, J. 1989. *Latviešu valodas sintakse*. Zvaigzne, Rīga.
- Ciematniece, Līga. 2015. *Teikuma semantiskās un sintaktiskās struktūras attieksmes mūsdienu latviešu valodā*. Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozarē, apakšnozare: latviešu sinhroniskā valodniecība. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Eiríkur Rögnvaldsson. 1993. "Coordination, ATB-extractions, and the Identification of *pro*." *Harvard Working Papers in Linguistics* 3:153-180, Harvard, available at <https://notendur.hi.is/eirikur/coord.pdf> (accessed on 30/05/2015).
- Halldór Ármann Sigurðsson. 1990. "Icelandic Case Marked *PRO* and the Licensing of Lexical A-positions." *Working Papers in Scandinavian Syntax (WPSS)* 45:35–82. Centre for Languages and Literature, Lund.
- _____. 1992. *Verbal Syntax and Case in Icelandic*. Institute of Linguistics, University of Iceland, Reykjavik.
- Höskuldur Þráinsson. 2007. *The Syntax of Icelandic*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Latviešu valodas gramatika*. 2015. Rīga: LU Latviešu valodas institūts. 2. izdevums.
- Poole, Geoffrey. 2002. *Syntactic Theory*. Palgrave, New York.
- Vogina, L. 2012. Teikuma dziļās struktūras īstenošanās virsējā: subjekta nullforma. In *Valoda. Nozīme un forma 2. Gramatizēšanās un leksikalizēšanās latviešu valodas sistēmā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, pp. 121-129.

DAIKI Horiguči

Ivates Universitāte
sirdspuksti@gmail.com**Priedēkļa un adverbā atbilsme konstrukcijā
“verbs + adverbs” latviešu valodā**

Referātā tiks analizēta latviešu valodas darbības vārda priedēkļa un adverbā atbilsme konstrukcijā *verbs + adverbs*.

Kaut gan latviešu valodas aspekta izteikšanas sistēmā neapšaubāmi svarīgu lomu spēlē prefiksācija, gan gramatikās, gan atsevišķos pētījumos aprakstīta arī konstrukcija *verbs + adverbs* (*iet iekšā*) pretstatā priedēkļverbam (*ieiet*) (Holvoet 2001, Kalnača 2013 un citi). Tā izsaka ilgstošu darbību un veido aspekta opozīciju ar priedēkļverbu. Verbs šajā konstrukcijā apzīmē kustību, tādējādi aktualizējoties priedēkļa telpiskajai nozīmei.

Kā zināms, saistībā ar priedēkļverbu pats adverbs nenorāda uz kādu aspektu, bet tikai precizē priedēkļa semantiku gan kustības verbos (*uzkāpt augšā kalnā*), gan citos verbos, kuri mazāk saistās ar telpisku interpretāciju (*uzdziedāt* ‘dziedāt neilgu laiku’, bet *uzdziedāt virsū savus vārdus*).

Latviešu sarunvalodā vērojama priedēkļa aizstāšana ar adverbu arī tādu verbu vidū, kuri apzīmē mazāk konkrētu darbību. Tādējādi blakus tradicionālajai aspekta opozīcijai *pirkt/nopirkt* ierādāma morfosintaktiska trijotne *pirkt/nopirkt/pirkt nost*. Referātā tiks apskatīti daži adverbī, kuri pēc semantikas atbilst attiecīgiem priedēkļiem Piemēram, adverbs *nost* atbilst priedēklim *no-*. Adverbu bieži pavada modālā partikula *tik* (*tiesāt tik nost, jābalso tik nost*). Savukārt adverbs *augšā* aizstāj priedēkli *uz-*: *būvēt augšā* (*uzbūvēt*), *ķīlēt augšā* (*uzķīlēt*), *vārīties augšā* (*uzvārīties*). Dažu konstrukciju frazeoloģisku raksturu jeb adverbā leksisko dabu liecina atsevišķi šķirkļi vārdnīcās (piem. *taisīt augšā, celt augšā, celties augšā*). Referātā tiks skarta arī minētās konstrukcijas funkcija un aspektuālā interpretācija uz citu divu – bezpriedēkļa un priedēkļa – verbu fona.

Literatūra

- Holvoet, Axel. 2001. *Studies in the Latvian verb*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kalnača, Andra. 2013. Darbības vārds (verbs). *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 456–563.

ANDRA KALNAČA

Latvijas Universitāte
kalnaca@latnet.lv

Nenoteiksme, modalitāte un verba nullformas latviešu valodā

Nenoteiksme verbāla izteicēja funkcijā blakus verba izteiksmēm un dažādām modālām konstrukcijām ar nenoteiksmi (salikti verbāli izteicēji, ko veido *modālas nozīmes verbi (modificētāji) + nenoteiksme*, un verbāli sastata izteicēji *bija/būs + nenoteiksme*) ir viens no modalitātes izteikšanas veidiem latviešu valodā (Kalnača 2013, 461–462). Nenoteiksme predikatīvā funkcijā (un arī citas minētās konstrukcijas) parasti izsaka vai nu deontisko (1a), vai arī epistēmisko (1b) modalitāti:

- (1) a. *Viņš ir pilsētas mērs, un šai amatā viņam palikt.* (Diena)
b. *Kaut ātrāk tikt atvaļinājumā!* (Apollo)

Nenoteiksmes modāls lietojums neatkarīgi no izteicēja tipa sintaktiski var īstenoties gan saistījumā ar netiešo teikuma priekšmetu datīvā ((1a) piemērs), gan bez tā (1b piemērs).

Galvenais referāta risināmais jautājums ir morfosintaktiskas dabas – kādas ir attieksmes starp nenoteiksmi un modālām konstrukcijām ar nenoteiksmi, kā arī to izteikto modalitāti. Proti, vai nenoteiksme izteicēja funkcijā ir īpašs izteicēja tips (vienkāršs verbāls izteicējs), vai arī tā pārstāv 1) saliktu verbālu izteicēju ar modificētāja nullformu, 2) verbālu sastata izteicēju ar verba *būt* nullformu?

Latviešu un lietuviešu valodniecībā šie jautājumi tradicionāli aprakstīti pretēji. Lietuviešu valodniecībā parasti, aprakstot nenoteiksmes funkcijas, tiek norādīts, ka, lietota izteicējā, nenoteiksme visbiežāk ir saistīta ar kāda modāla verba vai, retāk, verba *būt* nullformu, t. i., nenoteiksme tiek interpretēta vai nu kā salikts verbāls izteicējs, vai arī kā verbāls sastata izteicējs (sk., piem., Paulauskienė 1994; Ambrazas 1996).

Latviešu valodniecībā interpretācija ir atšķirīga. Iespējams, ka to nosaka lielais (piecu) verba izteiksmju skaits, kā arī debitīva kā īpašas izteiksmes nozīmīgā loma latviešu valodā. Turklāt latviešu valodā vispār nav atrodamam piemēri, kur verbs *būt* būtu tagadnē saitiņas funkcijā; teikums **Ko man ir darīt?* nav iespējams. Arī attiecībā uz konstrukciju *modālas nozīmes verbi (modificētāji) + nenoteiksme* (piem., *vajag zināt, var zināt*) nekad nav ticis aktualizēts jautājums par modificētāja nullformu.

Vajadzības un nepieciešamības izteikšanā latviešu valodā galvenā loma ir debitīvam, konstrukcijas ar modāla-jiem verbiem vai ar *bija/būs*, kas daļēji veido debitīva gramatisko sinonīmiju, attiecībā pret debitīvu ir marginālākas, turklāt latviešu gramatikās tās parasti tiek aprakstītas kā “citi vajadzības izteikšanas līdzekļi” (piem., Ahero et al. 1959; Kalnača 2013). Iespējams, tāpēc modalitātes un arī ar tās izteikšanu saistīto gramatisko formu un konstrukciju apraksts veidots no piecu izteiksmju un to ietverto gramatisko formu pozīcijas, kur būtiska loma ir tieši debitīvam.

Lai pamatotu, kāpēc nevar runāt ne par modificētāja, ne *bija/būs* nullformu, referātā iecerēta arī polaritātes pārbaude – sastatīti izteikumi apgalvojumā un noliegumā.

Literatūra

- Ahero A. et al. 1959. *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*. I. Fonētika un morfoloģija. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.
- Ambrazas V.(red.). 1996. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Kalnača A. 2013. Darbības vārds (verbs). *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina & Juris Grigorjevs (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 456–564.
- Lokmane I. 2013. Vienkārša teikuma formālā (strukturālā) organizācija. *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina & Juris Grigorjevs (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 710–766.
- Paulauskienė A. 1994. *Lietuvių kalbos morfologija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

VITA KALNBĒRZIŅA

Latvijas Universitāte
vita@lanet.lv

Darbības vārda kārtas kategorija latviešu zinātnes valodā kā zinātniskā reālisma rādītājs

1. Darbības vārda kārtas norāda uz darbības vērtējumu vai nu no darbības subjekta vai darbības objekta viedokļa (Valodniecības pamatterminu vārdnīca). Tātad, kārtas kategorija runātājam vai rakstītājam dod izvēli runāt savā vārdā vai sava izpētes objekta vārdā. Ja mēs runājam sava izpētes objekta vārdā, mūsu izteikumi iegūst formālu objektivitāti un tādējādi tiem nav nepieciešami pierādījumi.
2. Tradicionāli zinātne tika uztverta kā sistemātiska pētniecība, kuras nolūks ir ar eksperimentu, dedukciju un novērojumu palīdzību izskaidrot kādas parādības (Ideju vārdnīca), taču 20. gadsimtā zinātnes loma mainās no skaidrošanas uz pārbaudi: zinātnes metode ir zinātnieka ideju jeb hipotēžu pārbaude ar eksaktu eksperimentu palīdzību (Karls Poppers). Tātad zinātnieks atzīst savas idejas vai sava uzskata relativitāti un runā savā vārdā nevis sava izpētes objekta vārdā, tātad lietojot darāmo kārtu.
3. Zinātnes valodas diahroniskie pētījumi liecina pretējo, 17. gadsimta zinātnieki savu ideju izklāstā bieži lieto darāmo kārtu, bet 20. gadsimta sākumā zinātnes valodā palielinās ciešamās kārtas lietojums (Hans Lindquist, Christian Mair un Marianne Hundt, 2004).
4. Zinātnieku atšķirīgie uzskati, izvēloties zinātnisko reālismu (realitāte pastāv neatkarīgi no runātāja psihes) vai zinātnisko relativismu (objektīva patiesība ir atkarīga no sociālā un vēsturiskā konteksta jēdzieniskās shēmas), izpaužas ciešamās kārtas biežuma rādītājos. Latviešu un angļu valodas zinātniskās valodas atšķirības ciešamās kārtas lietojuma biežumā atklāj zinātnieku atšķirīgos uzskatus par savu lomu sabiedrībā.
5. Darbības vārdu kārtas kategorijas izpēti var balstīt zinātniskās valodas korpusu datos (zinātnes kontrolētā vidē) vai google.com datu bāzē (virtuālā realitātē); ja valodas korpusi ir reprezentatīvi, biežuma rādītāji abos izpētes veidos sakrīt.

LIENE KALVIŠA

Latvijas Universitāte
liene.kalvisa@lu.lv

Evidenciālas semantikas darbības vārdu modalitāte

Darbības vārdi *izskatīties*, *šķīst*, *likties*, *rādīties* u. c. atkarībā no konteksta var būt saistīti ar evidenciālas nozīmes izteikšanu, jo tie norāda uz informāciju, ko teksta autors saņēmis secinājumu, novērojumu ceļā. Šķietamības verbu analīze evidencialitātes aspektā ir sarežģīts jautājums, jo to semantika primāri ir saistīta ar epistēmiskās modalitātes izteikšanu. Darbības vārdi *izskatīties*, *šķīst*, *likties*, *rādīties* sintaktiski var funkcionēt gan kā patstāvīgi verbi, gan kā saitiņverbi; šie verbi patstāvīgā nozīmē visbiežāk tiek lietoti saliktos pakārtotos teikumos, kur virsteikuma daļā atrodas galvenais verbs *izskatīties*, *šķīst*, *rādīties*, *likties*, bet palīgteikumā tiek konkretizēts izteikuma galvenais saturs.

Evidenciālas semantikas darbības vārdi nemarkē informācijas avotu, tie tikai norāda uz faktu, ka teiktais ir pamatots ar konkrētiem teksta autoram zināmiem apsvērumiem (ārēji redzamiem, dzirdamiem, sajūtamam u. tml.). Zināšanas var būt balstītas arī cilvēka pieredzē. Taču visi šie pamatojumi atklājas tikai kontekstā, un šķietamības verbi paši nenorāda informācijas avota tipu, vien izsaka teksta autora attieksmi pret teikto. No vienas puses, tiek izteikta teksta autora nedrošība, šaubas, no otras puses, izteikums ir balstīts uz konkrētiem priekšstatiem un zināšanām. Līdz ar to var secināt, ka primāri šie verbi ir epistēmiski, jo tajos dominē modāla nozīme. Tajā pašā laikā tos var saistīt arī ar evidencialitāti, ņemot vērā, ka teksta autora subjektīvais skatījums ir balstīts uz objektīviem apsvērumiem. Resp., epistēmiskā modalitāte apvieno sevī gan teksta autora subjektīvo attieksmi, gan objektīvās nozīmes komponentu.

AGITA KAZAKEVIČA

LU Latviešu valodas institūts
agita.kazakevica@gmail.com**Latviešu valodas lokāmie divdabji sekundāri
predikatīvā funkcijā**

Sekundāri predikatīvs komponents nosauc paralēlu darbību teikuma galvenajai — ar predikātu izteiktajai — darbībai. Teikumu pārveidojot, respektīvi, transformējot, var iegūt otru predikatīvu vienību. Piemēram:

Pasmaidījis viņš atcēla agrāk sev pašam nolikto bausli: aizmirst neveiksmes. (O. Zebris)

Pārveidojot: *Viņš pasmaidīja un Viņš atcēla agrāk sev pašam nolikto bausli: aizmirst neveiksmes.*

Referātā aplūkots latviešu valodas lokāmo divdabju lietojums sekundāri predikatīvā komponenta funkcijā. “Latviešu valodas gramatikā” atzīts, ka sekundāri predikatīvo funkciju teikumā var veikt visi latviešu valodas divdabji (Lokmane 2013: 751). Referāta mērķis ir pārbaudīt šo atzinumu latviešu periodikas un daiļliteratūras tekstos, konstatēt un analizēt robežgadījumus komponentu funkciju noteikšanā. Pētītais materiāls ir pēdējo piecu gadu latviešu daiļliteratūras un publicistikas teksti no autorens kartotēkas un Līdzsvarota mūsdienu latviešu valodas tekstu korpusa (versijas miljons-2.0munLVK2013).

Nereti lokāmo divdabju funkcija nav skaidri nosakāma, veidojas robežgadījumi starp atributīvu un sekundāri predikatīvu komponentu. Latviešu valodniecības literatūrā uzsvērts, ka šādos gadījumos funkcijas noteikšanā svarīga komponenta atrašanās vieta (Freimane 1985: 90; Logina 2014: 110; Saulīte 2014: 136–137).

Būdami verbāli sekundāri predikatīvi komponenti, lokāmie divdabji tuvi arī nominālam sekundāri predikatīvam komponentam — depiktīvam, kas izsaka stāvokli izteicēja nosauktās darbības laikā (Logina 2014: 98). Piemēram:

Labais stils ir airanu [jogurta dzērienu] pasniegt putojošu. (L. Kota)

Literatūra

Freimane Inta. *Vienkāršs teikums un tā paplašināšana*. Rīga: LVU, 1985.

Logina Santa. Rezultatīvi latviešu valodā. A. Kalnača, I. Lokmane (sast. un red.). *Valoda: nozīme un forma. 5. Opozīcijas sintaksē un semantikā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 97.–112. lpp.

Lokmane Ilze. Vienkārša teikuma formālā (strukturālā) organizā-

cija. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013, 710.–766. lpp.

Saulīte Baiba. Apzīmētāja, sekundāri predikatīva komponenta un izteicēja robežgadījumi. A. Kalnača, I. Lokmane (sast. un red.). *Valoda: nozīme un forma. 5. Opozīcijas sintaksē un semantikā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 135.–143. lpp.

ĒRIKA KRAUTMANE

Latvijas Universitāte
erika.krautmane@lu.lv

Evidenciālas semantikas verba izteiksmju sastatījums latviešu, igauņu un lībiešu valodā

Latviešu, igauņu un lībiešu valodā evidencialitāte ir gramatizēta verba izteiksmju formās. Latviešu valodā tāda ir atstāstījuma izteiksme, igauņu un lībiešu valodā – atstāstījuma izteiksme (kvotatīvs) un netiešās pavēles izteiksme (jusīvs). Tā kā igauņu un lībiešu valoda ir vienīgās radu valodas (vienīgās Baltijas jūras somu valodas), kurās ir atrodamas šīs izteiksmes, daudz diskusiju valodnieku starpā ir raisījusi šo formu izcelsme, bieži norādot uz kādas citas valodas ietekmi to veidošanās procesā.

Referātā tuvāk aplūkots, cik līdzīgi vai atšķirīgi latviešu, igauņu un lībiešu valodas gramatikās ir skaidrotas līdzīgas nozīmes verbu izteiksmes un konstrukcijas. Izteiksmes modalitātes ziņā ir polifunkcionālas (ar evidenciālu, epistēmisku, deontisku modalitāti vai bez modālas nianšes). Ja latviešu un igauņu valodnieki ir pievērsuši pastiprinātu uzmanību dažādu papildu modalitātes funkciju analīzei, par lībiešu valodas atstāstījuma un netiešās pavēles izteiksmes funkcijām ir pieņemts rakstīt pēc igauņu valodas parauga, un papildu modalitāte tajā nav pētīta.

Referātā tiks sastatīta atstāstījuma izteiksme palīgteikumos ar *lai* latviešu valodā un jusīvs nolūka palīgteikumā lībiešu valodā.

REGINA KVAŠYTĖ

Šiaulių universitetas
kvasyte@hu.su.lt**Kai kurie veiksmažodžių vartojimo ypatumai
Latvijos lietuvių šnekamojoje kalboje**

Latvijos lietuviai gimtąją kalbą vartoja dažniausiai kasdieniame bendravime, todėl gali būti susiaurėjusios šios kalbos funkcijos – plačiau paplitusi šnekamoji kalbos atmaina. Tyrimui pasirinkti lietuvių šnekamosios kalbos, užrašytos geografiškai artimose šiaurės Lietuvai Latvijos rajonuose, taip pat Rygoje, tekstai. Gyvenant svetimose kalbinėje aplinkoje sunku išvengti kitų kalbų įtakos, todėl kalbamuoju atveju lietuvių gimtąją kalbą gali veikti latvių kaip pagrindinių šalies gyventojų (valstybinė) kalba. Kitakalbėje aplinkoje gyvenančių lietuvių gimtosios kalbos vartojimo pokyčiai jau tyrinėti įvairiais aspektais, daugiausia dėmesio sulaukia fonetikos ir leksikos lygmenys. Šiame pranešime išsamiau nagrinėjamas vienos iš kalbos dalių – veiksmažodžio – vartojimas.

Latvijos lietuvių šnekamojoje kalboje pastebėta tam tikra veiksmažodžių pasirinkimo specifika. Kai kurie atvejai atskleidžia kalbinės aplinkos poveikį, pavyzdžiui, sakiniuose vartojami semantiškai netinkami (kitos reikšmės) veiksmažodžiai: *gulėti* (lat. *gulēt*; liet. *gulėti* ir *miegoti*), *nušaukti* (lat. *nosaukt*; liet. *išvardinti* ir *pavadinti*). Lietuvių kalbos veiksmažodžiai būna padaryti su latvių kalbai būdingomis darybos priemonėmis, dažniausiai priešdėliais: *nušvesti* (lat. *nosvinēt*; liet. *atsvesti*). Neretai pasitaiko pažodžiui išverstų latviškų veiksmažodžių vartojimo atvejų: *išteriuoti* (lat. *iztērēt*; liet. *išleisti* (pinigus); *neprikristi* (lat. *nepiekrist*; liet. *nesutikti* (su nuomone) ir pan.. Vartojamos pagal latvių kalbos pavyzdį padarytos veiksmažodinės konstrukcijos, pavyzdžiui, *eiti į tarpą* (lat. *iet (mesties) vidū*); liet. *įsikišti*)).

Latvijos lietuvių kalba, taip pat kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių šnekamoji kalba, pasižymi tarmybių, vertinių ar svetimybių gausa. Ryškus šnekamosios kalbos bruožas – veiksmažodžių galūnių trumpinimas sakiniuose (*reik eit = reikia eiti, dirb = dirba, girdž (per radiją) = girdžiu*).

Išnagrinėjus veiksmažodžių ir jų formų vartojimo ypatumus, galima teigti, kad kai kurie jų gana plačiai paplitę Latvijos lietuvių šnekamojoje kalboje, kiti atvejai vertintini kaip individualūs (okaziniai).

MARJA LEINONEN

University of Helsinki
marja.leinonen@kolumbus.fi

Case variation of primary NPs in negated sentences in Latvian

In comparing the partitive-genitive use of subject and object cases in Finnish, Latvian and Lithuanian in negated sentences, the first observation is that the usages correspond fairly fully in Finnish and Lithuanian, but in Latvian subjects only in sentences with *būt*, 'to be'. With lexical negated predicates, Latvian has in contemporary usage mostly nominative.

In object cases, the variation between accusative and genitive in Latvian has been treated in grammars and research (Berg-Olsen 1999, Kalnača 2002, 2014). Although it is a well-known phenomenon, this paper continues studying the conditions for the choices. Test sentences were presented to 10-12 informants who were asked to give their preference for accusative vs. genitive. Their answers confirm the direction of the on-going change: a general tendency to associate the object with a unique case form (Kalnača 2014, 56).

KRISTĪNE LEVĀNE-PETROVA

LU Matemātikas un informātikas institūts
kristine.levane@gmail.com**Izteicēja funkcijā lietoti lietuviešu valodas ciešamās kārtas
divdabji un to atbildes latviešu valodā**

Valodniecības avotos, runājot par ciešamo kārtu, tiek minēts, ka latviešu valodā tā ne visai iecienīta (Endzelīns, Mīlenbahs 1993, 111) un citās valodās tiek lietota daudz plašāk (MLLVG I 1959, 553). Lai par to pārliecinātos, referātā tiks aplūkoti izteicēja funkcijā lietoti lietuviešu valodas ciešamās kārtas tagadnes un pagātnes divdabji un to atbildes latviešu valodā. Pētījums veikts Lietuviešu-latviešu-lietuviešu paralēlo tekstu korpusā LiLa (www.korpuss.lv/lila).

Lietuviešu valodā ciešamās kārtas formas veido no ciešamās kārtas tagadnes vai pagātnes divdabjiem un palīgdarbības vārda *būt*, piem., *esu, buvau, būdavau, būsiu nešamas; esu, buvau, būdavau, būsiu neštas* (DLKG 1997, 302), savukārt latviešu valodā ciešamās kārtas formas veido lokāmais ciešamās kārtas pagātnes divdabjis kopā ar palīgdarbības vārdu *tikt*, senāk arī *tapt, kļūt* (VPSV 2007, 70). Lietuviešu valodā ir divas ciešamās kārtas paradigmas, bet latviešu valodā – viena. Piem.,

*Nervingai laukiau, kada **bus svarstoma** mano namo ateitis.*

*Nervozī gaidīju, kad **tiks izskatīta** manas mājas nākotne.*

*Mūsu kortežas **buvo papildytas** dar keliais policijas ir specialiuju tarnybu automobiliais.*

*Mūsu kortežs **tika papildināts** ar vēl dažām policijas un speciālo dienestu automašīnām.*

Analizējot izteicēja funkcijā lietotos lietuviešu valodas ciešamās kārtas tagadnes un pagātnes divdabjus, latviešu valodā tika konstatētas vairākas atbildes. Izteicēja funkcijā lietotam lietuviešu valodas ciešamās kārtas pagātnes divdabim latviešu valodā atbilstošais ir:

ciešamās kārtas pagātnes divdabjis

*Už šī trumpq monologq **buvau išvarytas** iš kabineto.*

*Par šo īso monologu **tiku patriekts** no kabineta.*

verbs darāmajā kārtā

*Jis **buvo pastatytas** pagal Odantapurio šventyklos..*

*To **uzcēla** pēc Odantapuris svētnīcas..*

Savukārt izteicēja funkcijā lietotam lietuviešu valodas ciešamās kārtas tagadnes divdabim atbildes latviešu valodā ir trīs (sk. plašāk Levāne-Petrova, 2013, 2014):

ciešamās kārtas pagātnes divdabjis

*Kapitonas Sondoras **ieškomas**.*

*Kapteinis Sondors **tiek meklēts**.*

verbs darāmajā kārtā

*Aš žinau, kaip **išvaromas** velnias.*

*Es zinu, kā **izdzen** velnu.*

ciešamās kārtas tagadnes divdabjis

*Pasaulis **matomas** iš apačios į viršų.*

*Pasaule **redzama** no apakšas uz augšu.*

Kā redzams, izteicēja funkcijā lietotus lietuviešu valodas ciešamās kārtas divdabjus latviešu valodā var tulkot gan ciešamajā, gan arī darāmajā kārtā, tāpēc referātā tiks skaidrots, vai ir kādas nozīmes nianšes vai likumības, kāpēc tā notiek.

Literatūra

- DLKG 1997 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.
- Endzelīns, Mīlenbahs 1993 – Endzelīns, Jānis, Mīlenbahs Kārlis. *Latviešu valodas mācība*. Četrpadsmitais izdevums. Rīga : Zvaigzne, 1993.
- Levāne-Petrova 2013 – Levāne-Petrova, Kristīne. Lietuviešu valodas ciešamās kārtas tagadnes divdabju atbilstes latviešu valodā: Lietuviešu-latviešu-lietuviešu paralēlo tekstu korpusa dati. *Vārds un tā pētīšanas aspekti* :rakstu krājums, 17 (II). Liepāja : LiePa, 2013, 180.–188. lpp.
- Levāne-Petrova 2014 – Levāne-Petrova, Kristīne. Izteicēja funkcijā lietotu lietuviešu valodas ciešamās kārtas tagadnes divdabji un to atbilstes latviešu valodā.. *Vārds un tā pētīšanas aspekti* :rakstu krājums, 18 (I). Liepāja : LiePa, 2014, 179.–189. lpp.
- MLLVG I 1959 – *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika I*. Rīga : Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1959.
- VPSV 2007 – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga : Valsts valodas aģentūra, 2007.

ILZE LOKMANE

Latvijas Universitāte
ilokmane@latnet.lv

Darbības vārda sintaktiskās nullformas latviešu valodā

Verba nullformas problemātika ir aktuāla sintakses parādību sistēmiskuma aspektā. Nullformu postulēšana palīdz noteikt sintaktiskās paradigmas robežas, proti, norobežot viena modeļa dažādas (pilnas un nepilnas) realizācijas no atšķirīgiem sintaktiskiem modeļiem.

Referātā paredzēts aplūkot šādus nullformu aspektus:

Nullformas attieksmes ar verba pilno formu dažādos teikumu tipos. Nullforma parasti tiek postulēta tajos gadījumos, kad iespējama arī pilnā forma, piemēram, *Tagad viss citādi / Tagad viss ir citādi*.

Patstāvīgā verba nullformu (potenciāli verbālos teikumos, piemēram, *Man rokās [ir] sniega pika*) un saitiņas nullformu (piemēram, *Deguns viņam [ir] tāds pats kā vienmēr*), un šo nullformu realizācijas nosacījumus.

Nullformas attieksmes ar sintaktisko redukciju un elipsi. Latviešu sintaksē redukcija tradicionāli tiek uzskatīta par kontekstuālu parādību, turpretim nullformas realizācijā konteksts nav būtisks.

Sintaktiskās nullformas jēdziena attieksmes ar nulles morfēmas jēdzienu morfoloģijā.

Literatūra

Kalnača, Andra. Darbības vārds (verbs). Nītiņa, Daina; Grigorjevs, Juris (red.) *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013, 456-564.

Mel'čuk, Igor. Syntactic, or lexical, zero. *The Russian language in the meaning- text perspective*. Moskau–Wien, 1995, 169–212.

Tesstelec, Jakov. *Vvedenie v obshhij sintaksis*. Moskva: Rossiskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet, 2001.

SILVIA PICCINI

Institute for Computational Linguistics “Antonio Zampolli”
piccinisilvia@gmail.com

Go and come in Baltic languages: The tug of war between Deixis and Aktionsart

The present study aims to investigate the relationship between Deixis and *Aktionsart* (here mainly understood as the telic structure of the event described by the verb) in Baltic languages from a diachronic perspective, with particular emphasis on the situation displayed by early literature.

The semantics of the deictic motion verbs “go” (Lith. *eiti*; Latv. *iet*) and “come” (Lith. *ateiti*; Latv. *nākt*) will be analysed, in order to understand the role of Deixis in the selection process between the two verbs.

Many languages display a pair of basic verbs of motion similar to the English *go / come*. The terms ITIVE and VENTIVE are usually adopted in literature, in order to denote the movement away from the *hinc et nunc* of enunciation, and the movement towards it. In Lithuanian the opposition I / V is morphological: the verb V *at-eiti* “come” is obtained by means of the affix *at-* applied to the basic form I *eiti* “go”; the same deictic opposition affects those verbs that describe the manner, in which the movement takes place. An example of this is *joti* “ride” / *atjoti* “arrive on horseback”.

In Latvian, instead, the opposition I/V is lexical: the itive form *iet* “go” is opposed to the ventive form *nākt* “come”. The direction of the movement is expressed by means of verb prefixes or verb particles (*ieiet ~ iet iekšā* “to go in”).

The study of deictic motion verbs in Baltic languages was conducted by comparing the situation attested in these languages to that offered by other Indo-European languages, such as Greek, Latin and Gothic.

More specifically, the presentation is devoted to showing the behaviour of deictic motion verbs in the first translations of the Bible into Lithuanian and into Latvian. The results will be compared to the situation attested in Greek Bible, Latin Bible and in Wulfila’s translation of Bible into Gothic.

In all these languages the interplay between Deixis and *Aktionsart* will be analysed, giving evidence that in many cases Deixis plays a secondary role compared to *Aktionsart*, which is therefore the main factor determining the choice between the itive and ventive form.

As a matter of fact, in many cases, the itive form is used to express a movement directed towards the *origo* of enunciation, which contrasts with what takes place in languages that are fully deictic. This phenomenon occurs only in contexts where the components of Deixis and *Aktionsart* are in conflict.

In the last part of the presentation, a quick look will be taken at the situation displayed nowadays by Baltic languages for a comparison from a diachronic point of view.

SVETLANA POLKOVNIKOVA

Daugavpils Universitāte
svetlana.polkovnikova@du.lv

Runas verbu gramatiskās transformācijas tulkojumā

Lingvistisko avotu analīze rāda, ka runas verbi joprojām ir valodnieku redzeslokā. Tam ir vairāki iemesli, kas loģiski izriet no leksikoloģijā, semasioloģijā un citās valodniecības nozarēs uzkrātās pieredzes. Jāatzīst, ka valodniecībā dažādi runas verbu izpētes aspekti ir atšķirīgā izstrādes pakāpē: samērā pilnīgi aprakstīta runas verbu leksiskā un kategoriālā semantika, to funkcionēšanas īpatnības u. c., taču būtiski ir tas, ka joprojām vairāki runas verbu aspekti vēl nav detalizēti un rūpīgi skatīti, bet atsevišķas to šķautnes līdz šim vispār nav bijušas analizētas vai analizētas tikai epizodiski. Zinātniskās literatūras apkopojums ļauj secināt, ka liela daļa pētījumu veltīta runas verbu semantiskajām īpatnībām, taču maz ir tādu, kur runas verbi būtu aplūkoti no kontrastīvi funkcionālā viedokļa.

Viens no translatoģijas teorētiskajiem jautājumiem ir saistīts ar tulkošanas transformācijas izpratni. Transformācija ir tulkošanas paņēmieni pamats, kas ietver formālo (leksisko un gramatisko transformāciju) vai semantisko (semantisko transformāciju) komponentu maiņu, saglabājot oriģinālteksta informāciju. Parasti starp divu valodu lingvistiskajām parādībām var konstatēt trejādas attiecības: pilnīga atbilde, daļēja atbilde un atbildes trūkums. Pēc translatoģi domām lielu pētniecisku interesi izraisa tieši daļējās atbildes un atbildes trūkuma gadījumi.

Pētījuma empīriski bāzi veido apmēram 3500 krievu-latviešu paralēļu, kas ir ekscerpētas no A. Čehova stāstiem un to tulkojumiem latviešu valodā. Kopumārūnas verbu kartotēku veido aptuveni 500 krievu un tikpat latviešu valodas leksēmu. Pētījumā pastiprināta uzmanība ir pievērsta pārmaiņām, kas orientētas uz runas verbu gramatisko ekvivalenci.

INA POŠKUVIENĖ

Šiaulių universitetas
poskuviene.ina@gmail.com

Daugkartinio veiksmo raiška senuosiuose lietuvių kalbos raštuose: dažninės būtojo laiko formos

Daugkartinis veiksmas (vykęs daugiau nei vieną kartą, pasikartojęs) lietuvių kalboje reiškiamas įvairiai: dažninėmis būtojo laiko formomis, iteratyvais, tų pačių žodžių kartojimu. Kartojimo reikšmei sustiprinti junginiuose su veiksmažodžiais vartojamos ir kitos priemonės: būdvardžiai, įvardžiai, skaitvardžiai, prieveiksmiai, dalelytės ir laiko reikšmės daiktavardžiai.

Pranešime siekiama aptarti senuosiuose lietuvių kalbos raštuose paliudytų dažninių būtojo laiko formų reikšmes ir funkcijas, taip pat bandoma apibrėžti šių formų vietą lietuvių kalbos laikų paradigmoje.

Medžiaga tyrimui rinkta iš skirtingiems XVI–XVII a. raštų variantams atstovaujančių to paties žanro, tematikos ir stilistikos kūrinių: Jono Bretkūno *Postilės* (BP, 1591), Mikalojaus Daukšos *Postilės* (DP, 1599) ir Konstantino Sirvydo *Punktų sakymų* (PS, 1629; 1644). Nors visi tekstai yra panašios apimties pamokslų rinkiniai, aptariamųjų formų pavartojimo skaičius juose skiriasi: M. Daukšos *Postilėje* paliudytos 94, J. Bretkūno *Postilėje* – 61, K. Sirvydo *Punktuose sakymų* – 39 formos. Visuose tekstuose jos sudarytos tik su priesaga *-dav-*.

Dažniausiai daugkartiniam veiksmui reikšti analizuotuose tekstuose vartojamos 3-ojo asmens dažninės būtojo laiko formos, tačiau rasta pavyzdžių, kada šalia šių formų vartojami ir kartojimo reikšmę sustiprinantys prieveiksmiai *dažnai, kartais, tankiai, visada*, dalelytė *vėl*, laiko reikšmės daiktavardžiai. Neretai vartojamos tos formos, kurios negali turėti iteratyvinio atitikmens, pvz.: *turédawo, budawa, eidawa*. Išanalizavus visus aptariamųjų formų pavartojimo atvejus, pastebėta, kad jų vartojimo tendencijos tekstuose tam tikrais atvejais sutampa.

Dažninių būtojo laiko formų vartojimo senuosiuose lietuvių kalbos raštuose analizė reikšminga tuo, kad leidžia iš dalies paaiškinti retą šių formų vartojimą lietuvių kalboje.

IVETA PŪTELE

LU Latviešu valodas institūts
ivetap@lza.lv**Divdabji 20. gs. 20.–30. gadu latviešu terminoloģijā**

Divdabji ir plaši izmantoti gan mūsdienu, gan agrāku laiku latviešu terminoloģijā – vārdkopterminos un arī salikteņterminos. Terminoloģiskās vārdkopās biežāk izmantotie ir lokāmie darāmās kārtas tagadnes divdabji ar piedēkli -oš- (*attaisnojošs dokuments, dilstošs Mēness, izolējošs pārklājums, gaistošs šķīdinātājs*) un lokāmie ciešamās kārtas tagadnes divdabji ar piedēkli -am-, -ām- (*apzaļumojamā teritorija, [ar nodokli] apliekamā peļņa, asimilējamā valoda, dzīvojamā apbūve*), arī ciešamās kārtas pagātnes divdabji ar piedēkli -t- (*adīts lakats, aizgūts vārds, ēvelēts dēlis*). Vārdkopas ar lokāmo ciešamās kārtas tagadnes divdabi diezgan bieži saaug saliktenī (*aramzeme, ēdamkarote, guļamistaba*).

Referātā tiks analizēti terminos izmantoto divdabju veidi un semantiskās īpatnības, kā arī divdabjos ietvertā kārtas nozīme, tās noturīgums galvenokārt 20. gs. 20.–30. gadu latviešu terminoloģijā. 20.–30. gadu terminoloģijā plaši izmantota lokāmo ciešamās kārtas tagadnes divdabju spēja izteikt kaut kā izmatošanas iespējas, mērķi (*dzenamā sikсна – dzenamsikсна, kuļamā mašīna – kuļammašīna, pļaujāmā mašīna – pļaujammašīna, šujamā mašīna – šujammašīna, gludināmais dēlis*). Jau tajā laikā valodas praksē mēdz saīsināt salikteņa pirmo komponentu, atmetot divdabja piedēkli -am- (*dzensikсна, kuļmašīna, pļaujmašīna, šujmašīna*), pret ko valodnieki iebilst. Mūsdienu terminoloģijā izmatošanas iespējas un mērķa nozīmē lietotos lokāmos ciešamās kārtas tagadnes divdabjus bieži vien aizstāj lokāmie darāmās kārtas tagadnes divdabji ar piedēkli -oš- vai lietvārdi ar piedēkli -šan- (piem., *gludināmais dēlis* aizstāts ar *gludināšanas dēlis*). 20.–30. gadu terminoloģijā (tāpat kā valodā vispār) lokāmie darāmās kārtas tagadnes divdabji ar piedēkli -oš- izmantoti daudz retāk nekā mūsdienās.

BENITA RIAUBIENĖ

Vilnius University
benita.riaubiene@gmail.com

The role of verbal prefixes in the expression of Baltic resultatives

There is a considerable body of literature that deals with resultatives in English and some other languages (cf. Rappaport, Levin 2001; Boas 2003; Washio 1997; Legendre 1997; Napoli 1992). However, Baltic resultatives have not so far received much attention in the linguistic literature (cf. Holvoet 2008; Vaičiulytė-Semėnienė 2014). Thus, the presentation aims to discuss the basic features of Lithuanian and Latvian resultatives.

Resultatives, or resultative secondary predicates, express the state achieved by a participant of an event as a result of the action denoted by a verb. A prototypical resultative construction denotes a causative and telic event. As far as telicity is concerned, the telic point can be introduced either by a verb phrase itself or by the resultative secondary predicate in Germanic languages.

Resultatives in the Baltic languages are usually accompanied by verbal prefixes which are generally assumed to mark boundedness. There is a discussion as to what type of boundedness these prefixes introduce: lexical boundedness (telicity) or grammatical boundedness (perfectivity) (cf. Arkadiev 2011; Holvoet 2014). The presentation follows the assumption that Baltic verbal prefixes can at least in some cases introduce both telicity and perfectivity. Therefore, the addition of a prefix to an activity verb often yields an accomplishment. This leads to the conclusion that in Baltic resultatives telicity (and respectively the meaning of a result) is determined by the verbal prefix rather than by the secondary predicate as in Germanic languages. The crucial role of verbal prefixes in Baltic resultatives is also illustrated by the fact that prefixes can license an additional (unsubcategorized) argument (cf. in Germanic languages such additional arguments are licensed by resultative secondary predicates).

EIKO SAKURAI

Tokyo University of Foreign Studies
Osaka University
sakurainek2@ybb.ne.jp

Perfect in Lithuanian: An empirical study

This paper presents observations regarding the meanings and functions of the analytic (or analytical) perfect forms, traditionally called “compound tenses” (Lith. *sudurtiniai laikai* or *sudėtiniai laikai*), consisting of the verb *būti* ‘be’ and adjectival participles in Lithuanian. I will review the traditional interpretations of the analytic perfect forms and points out some remaining problematic issues. In light of the conclusions made in my previous studies, I am going to provide some explanations of the aspectual characteristics of the Lithuanian verbs and the basic tense-aspect system in Lithuanian. The main purpose of this paper is to observe the functional-semantic content of the Lithuanian analytic perfect forms by analyzing how this content correlates with aspectual properties of verbs. By referring to the contrastive analysis with Russian, I will try to give a more detailed explanation of the meanings and functions of the Lithuanian analytic perfect forms. Moreover, based on the results of a questionnaire that was carried out in Lithuania, I will offer an analysis of the divisions in the usage domain of the simple tense forms and the analytic perfect forms in Lithuanian.

BAIBA SAULĪTE

LU Matemātikas un informātikas institūts
baiba.valkovska@lumii.lv

Paplašinātāji ar adverbiālu nozīmi un to novietojums izteikumā

Referātā aplūkota paplašinātāji ar adverbiālu nozīmi aktuālā dalījuma kontekstā.

Tā kā vietas un laika apstākļi visbiežāk realizējas kā teikuma sakaru nosacīti paplašinātāji (Lokmane 2013, 765), tie skatīti galvenokārt determinatīvā sakarā, vienlaikus analizējot to, vai vieta teikumā ir uzskatāma par kritēriju sintaktiskā sakara — pakārtojuma vai determinatīva sakara — noteikšanā.

Veida, mēra un cēloņa nozīmes paplašinātāji uzskatāmi par vārda sakaru nosacītiem paplašinātājiem, kas lielākoties pakārtoti darbības vārdam. Tie parasti novietoti tuvāk izteicējam (MLLVG 2 1962, 468–469), piemēram, pirms tā — *Tāds tev **gaužām nepiestāv*** — vai aiz, piemēram, veida apstākļi:

*Ragana Kampadrilla **runāja tik pārliecinoši**;*

*Bet tas mūs **neuztrauc it nemaz**;*

*Vienreiz viņš pat **raudāja aiz izmisuma** (K.)*

Tomēr valodas materiālā novērots, ka līdzīgi kā situanti arī veida, mēra un cēloņa apstākļi sastopami teikuma sākumā, iegūstot atšķirīgu komunikatīvo nozīmīgumu izteikuma aktuālajā dalījumā, piemēram:

***Mūžīgi** jau viņa **neslēpsies**;*

***Rimti** viņi **īrās** vienotā ritmā;*

***Pamazām** mani **pārņem** labsajūta;*

Referātā analizēts galvenokārt kontakts postpozitīvs (piem., *Tītars **dusmojas bieži***) un distants prepozitīvs (piem., ***Atkal** viņa **izkar** tos uz šņores*) veida, mēra un cēloņa apstākļu novietojums attieksmē pret izteicēju. Tāpat, balstoties uz valodas materiālu, diskutēts, vai šo apstākļu aktualizācija latviešu valodā ir iespējama distantā postpozitīvā novietojumā attieksmē pret centrālo komponentu, piemēram,

*Marijas stilu novērtējuši arī LTV skatītāji, jo pusfinālā **balsoja** par viņu **sparīgi**.*

Izmantotā literatūra

MLLVG 2 — *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*. 2. Rīga: LPSR ZA izdevniecība, 1962.

Lokmane, Ilze. Vienkārša teikuma formālā (strukturālā) organizācija. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013, 710–766. lpp.

ZIGRĪDA VINČELA

Latvijas Universitāte
zigrida.vincela@lu.lv**Saikļa “ka” papildinātāja palīgteikumu salīdzinājums
latviešu un angļu valodas tekstos**

Papildinātāja palīgteikumi, kurus ievada pakārtojuma saiklis *ka/that* un kuri attiecas uz tādiem vārdiem kā piemēram *domāt/think, zināt/know, šaubīties/doubt* u.c., tiek lietoti dažādos latviešu un angļu valodas tekstos (piem. sk. Baibers u.c. (Biber) 1999, 85, 193, 161–163; E.Dauninga (Downing) un F. Loks (Locke) 1992/2006, 102; J.Grigorjevs, D.Nītiņa 2013, 856–857). Tādēļ refērāta mērķis ir sniegt minēto papildinātāja palīgteikumu lietojuma īpatnību apskatu latviešu un angļu valodā, kura pamatā ir valodnieku atzinumi un piemēru izlases analīze. Piemēri, kas atlasīti Britu nacionālā korpusa un Lidzsvartotā mūsdienu latviešu valodas korpusa tekstos, apstiprina divas īpatnības. Pirmkārt, interpunkcijas lietojuma īpatnības, kuras aprakstījuši valodnieki. Latviešu valodas piemēros saliktos pakārtotos teikumos, kuros papildinātāja palīgteikums ir izvietots aiz virsteikuma un ir ievadīts ar saikli *ka/that* ir lietots komats, lai palīgteikumu atdalītu no virsteikuma. Savukārt angļu valodas piemēros komats šajos gadījumos nav lietots, jo, kā valodnieki skaidro, palīgteikums ir semantiski cieši saistīts ar verbu, kas atrodas virsteikumā. Otrkārt, vērojama virsteikumā lietoto mentālu darbību raksturojošo verbu variācijas atkarībā no tekstu veida gan latviešu gan arī angļu valodas piemēros.

Literatūra

Biber, Douglas, et al. 1999. Longman Grammar of Spoken and Written English. London: Longman
Downing, Angela and Locke, Philip. 1992/2006. English Grammar. London and New York: Routledge.

Grigorjevs, Juris un Nītiņa, Daina (red.) 2013. Latviešu valodas gramatika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

EVELĪNA ZILGALVE

Latvijas Universitāte
evelina.zilgalve@gmail.com

Ne un *nē* semantiskās un sintaktiskās funkcijas

Vārdi *ne* un *nē* ir nolieguma partikulas, kas sastopamas līdzīgās funkcijās, sevišķi saistībā ar verbu, proti, *ne* var aizstāt iepriekš nosaukta darbības vārda noliegto formu (sk. Breņķe 2013; Kalme 2001), piemēram: *Visi atnāca, tikai Jānis ne*. Šādos gadījumos *ne* lietots kā noliegta verba priedēklis, proti, minētais piemērs ar pilnu verba formu būtu šāds: *Visi atnāca, tikai Jānis neatnāca*.

Valodas praksē šādā funkcijā gan nereti sastopama partikula *nē*: *Visi atnāca, tikai Jānis nē*. Šāds lietojums no valodas normas viedokļa ir nevēlams, taču piemēri rāda, ka valodas lietotāji ļoti bieži *ne* vietā izvēlas lietot *nē*.

Šeit būtiska saistība ar polaritāti – apgalvojuma un nolieguma pretstatu (sk. Matthews, 1997; Skujiņa 2007). Vārds *nē* šādos gadījumos lietots kā visas iepriekš nosauktās situācijas noliegums, piemēram, *Ja uzvarēs Krievija – Putins sacerēja dziesmu. Ja nē – nekādas Krievijas uz skatuves nebija, Gagarina ir populārs uzvārds visā pasaulē* (twitter.com). Šajā gadījumā aizstāta tiek nevis verba *uzvarēs* noliegta forma *neuzvarēs*, bet gan noliegts viss iepriekš minētais nosacījuma palīgteikums *Ja uzvarēs Krievija*.

Referātā aplūkotas *ne* un *nē* semantiskās un sintaktiskās funkcijas, īpaši polaritātes aspekts un predikatīvā kodola aizstāšanas funkcija.

Literatūra

- Breņķe, Ieva. 2013. Partikulas. *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 669–678.
- Kalme, Vilma. 2001. *Nelokāmās vārdšķiras latviešu literārajā valodā*. Liepāja: LiePA.
- Matthews, Peter H. 1997. *Oxford Concise Dictionary of Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Skujiņa, Valentīna (red.). 2007. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.